

прагмалінгвістический. Вьяснено особенности функціонирования звфемизмов и дисфемизмов в языке.

Ключевые слова: звфемизм, дисфемизм, прагматика, вторичная номинация, эмоционально-оценочные единицы.

У. POLTAVETS

MAIN APPROACHES TO STUDYING OF EUPHEMISMS AND DYSPEMISMS

The article analyzes the main approaches to studying of euphemisms, properly linguistic, sociolinguistic, psycholinguistic, pragmalinguistic. The peculiarities of functioning of euphemisms and dysphemism in the language were explained.

Key words: euphemism, dysphemism, pragmatics, secondary nomination, emotional and evaluation units.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2 “192/193”+821.161.2.09]–4.091

Микола ВАСЬКІВ

УКРАЇНСЬКІ МАНДРІВНІ НАРИСИ 1920-30-х рр. І «ЛЕКСИКОН ІНТИМНИХ МІСТ» Ю. АНДРУХОВИЧА

У статті йдеться про типологічні подібності й навіть текстові збіги між мандрівними нарисами 1920-30-х років і «Лексиконом інтимних міст» Юрія Андруховича, причиною чого стали національне самовизначення і самоусвідомлення в навколишньому різноманітному культурно-політичному світі, єдина жанрова сутність мандрівного нарису і спорідненість модерністських і постмодерністських композиційно-нарративних прийомів.

Ключові слова: типологічна подібність, продуктивність і популярність жанру, мандрівний нарис, прийом.

Почнемо з цитати. «На політичній мапі, що є в мене в руках, отут мусить бути десь кордон «країни авганів» (тобто «Авганістану»). Він так яскраво намальований у атласі жовтою фарбою. Оце рожеве СРСР, оце фіялкова Персія, ще зелена Індія, оце креманий Китайський Туркестан. А оце посередині межі ними, цілком відмінний, жовтий Авганістан».

А тепер ще одна, розлогіша, цитата. «До речі, який колір України на сучасних політичних мапах? З радянських запам'яталося, що еСеСеСеР був насичено-рожевий, Польща якась чи не салатова, Китай, зрозуміла справа, жовтий, його подруга Румунія теж, але через кукурудзу і мамалигу. Добра стара зелена Англія була зелена, НДР – світло-, а ФРН – темно-коричнева (і кажи після цього, що географія нічого спільного з пропагандою мати не може!). Того ж, до речі, що й

ФРН, кольору були США. Темно-коричневий колір, мабуть, слушно вважається найгидкішим».

Чи не правда, поміж обома цитатами є такі чимало спільного. А розмежує їх більше вісімдесяти років. Перша з них – із нарису Ю. Платонова «У Інду-Туркестанських брам (Авгані-стан)», опублікованого 1929 року в «Універсальному журналі» [5, с. 52]. Творцем другої став автор «Лексикону інтимних міст» Юрій Андрухович [1, с. 9]. Нарис Платонова був покликаний до життя великим зацікавленням історією й сучасним станом азійських народів СРСР, його сусідів, великою геополітикою, відповідно, – увагою до ролі Афганістану й України (тоді ще можна було) в цій геополітиці. Науковий матеріал викладався аж ніяк не сухо, бо автор нарису й журналісти «УЖу» взяли собі за мотто таку фразу: «Нема в світі такої речі, що за неї не можна б цікаво розповісти» [5, с. 51]. Такий епіграф був би цілком доречним і для «Лексикону...» Ю. Андруховича.

Шерег подібностей продовжимо назвою ще одного твору – «Щоденник кількох міст». Так найменував книгу мандрівних нарисів про перебування (двічі, 1928-го і 1930-го років) у Туреччині Кость Котко [3]. Вона не може не викликати аналогій із назвою твору івано-франківського письменника. Я далекий від думки, що Юрій Андрухович, пишучи «Лексикон...», узурував на текст чи назву маловідомих мандрівних нарисів 20–30-х років. Хоча для постмодерністського тексту це було би цілком прийнятним, його автор міг би навіть декларувати співзвучність власних думок і висловів із текстами міжвоєнного двадцятиріччя. До речі, у ті ж 20-і роки таке оголення прийому, дуже близьке до постмодерністських стратегій, було звичним явищем. Даючи опис дзвіниці в романі «Голяндія», Дмитро Бузько преспокійно вказує, що порівняння для неї украв у Сергєєва-Ценського. «... дзвіниця сільської церковки [...] мені впала в око. І я зараз же вкрав з одного оповідання Сергєєва-Ценського порівняння її з псиним вухом, безсоромно далі ще й ще раз наводячи його. Та й добре зробив, що вкрав» [2, с. 304]. Михайло Могилянський прямо заявляє про запозичення опису операції з твору Б.Пільняка [4, с. 135], ще одного опису – в А.Чехова [4, с. 147]. І все-таки думаю, що ні книги К. Котка, ні журнального нарису Ю. Платонова Андрухович не читав. Чим же викликані такі голосні перегуки між назвами творів 20-30-х років,

фразами з них і текстом сучасника, якщо прямих літературних контактів не зауважено?

Отже, основа перегуків полягає в типологічних подібностях. А типологія повинна мати свої причини або у подібностях особистого життя, психотипу митців, або у збіжностях буття українців чи літературно-культурного середовища міжвоєнного двадцятиріччя і першого двадцятиріччя незалежності України.

Національно-культурне українське відродження межі ХІХ–ХХ століть стає основою національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., а свого апогею дістає у 20-і – на початку 30-х років, у період коренізації, який не зовсім правильно називаємо українізацією. Починається процес пізнання себе самих. Навіть найяскравіші представники української культури зі здивуванням усвідомлюють, що є дуже багато невідомих або маловідомих фактів, явищ, речей не тільки в історії, культурі рідної нації, але й у її доквіллі, ландшафтах, архітектурі та скульптурі міст і сіл. Виникає потреба заповнити лакуни. Тому, наприклад, В. Підмогильний і Б. Антоненко-Давидович із друзями сідають у кінці 20-х ХХ ст. на велосипеди і мандрують Київщиною, Сумщиною, Полтавщиною, Катеринославщиною... Їдуть так, щоби можна було, крім іншого, зупинитися вдома у письменників (аналогі сучасних готелів чи готелів). Але ж була і ще одна причина: якомога краще пізнати околиці рідних Охтирки чи Чапель (тут пригадується також знайомство у дитячі та юнацькі роки Підмогильного з Д. Яворницьким як дослідником колишніх козацьких територій).

Пізнаючи себе, представники української нації неминуче поставали потребою пізнати навколишній світ. Адже справжня значимість України ставала зрозумілою через порівняння з іншими державами, націями і культурами, через установаження багатовікових культурно-мистецьких зв'язків із зарубіжжям. Саме звідси йде зацікавлення «психологічною Європою»; зацікавлення Сходом, який прокидався до звільнення від колоніального гніту, до творення нової культури на основі багатющих надбань старих віків, породжує теорію Хвильового про Євразійський Ренесанс. Потрібно було також добре знати історію й сучасність тих народів і народностей, яких Радянський Союз об'єднав у одну сім'ю. «Дружба народів – не просто слова, дружба народів – це правда жива»... Зараз ці слова викликають насамперед іронію, але у

них була значна частка і щирого переконання і прагнення національно-культурного єднання і взаємозбагачення.

Політика письменницьких і журналістських організацій, **українських** партійних і урядових діячів спрямовується на популяризацію України, для чого цілеспрямовано видаються чималі кошти на відрядження, інколи довготривалі. Так само не шкодують коштів на відрядження в найрізноманітніші куточки СРСР: в Карелію, на Крайню Північ, у Сибір і на Далекий Схід, на Алтай і в Середню Азію, на Кавказ і Закавказзя... Письменницькі делегації чи літератори-одинаки делегуються за кордон, щоби розповісти про політичний устрій, стан економіки, здобутки культури у країнах Заходу і Сходу, а головне – про життя робітництва, класову боротьбу, національне визволення тощо.

Наслідком таких мандрівок Україною (з власної волі чи у творчих відрядженнях) стають нариси А. Панова «В наметі над Дніпром», Я. Баша «На берегах Дніпрових», Я. Бріка «Місяця минулого й майбутнього: По Чернігівщині», П. Вільхового «Чапаєвці», О. Перегуди «Об'єктивом з авта», О. Досвітнього «Нотатки мандрівника», Марка Вороного і Ю. Мартина «Люди, сітки й вітрила», Б. Антоненка-Давидовича з красномовною назвою – «Землею українською», О. Борзаківського з не менш промовистою назвою «По незнаних закутках» та багато інших. Були і книги російською мовою, наприклад, «Подземные горизонты : очерки о Донбассе» Миколи Коробкова.

Привертають увагу чималі наклади журналів, у яких публікувалися ці мандрівні нариси, або ж окремих книжкових видань: Книга О. Борзаківського, наприклад, вийшла накладом у 5 тисяч примірників, Я. Бріка – 7 тисяч, а у Я. Баша і П. Вільхового взагалі немислимі за сьогоднішніх часів накладу – 15 і 37 тисяч примірників відповідно. Вартість їх теж була цілком прийнятною для широкого кола читачів: книжка М. Коробкова обсягом у 32 сторінки коштувала 30 копійок при накладі в 10 тисяч примірників, О. Перегуди – 85 копійок при обсязі у 122 сторінки тексту і накладі 3 тисячі примірників.

Іван Багмут відбув чотири подорожі різними куточками СРСР, після кожної з них він публікував книгу нарисів. Так побачили світ 1930-го року «Подорож до Небесних гір: Нотатки туриста до Центрального Тянь-Шаню», 1931-го – «Преріями та джунглями Біробіджану», у 1933 році «Карелія», «Верхівці засніжених тундр» у

1935 році. Якщо мандрівку Карелією можна було вважати майже прогулянкою, то три інші були не тільки довготривалими – по кілька місяців, а тундрою з орочами більше півроку, – вони були освоєнням малознаних або і незнаних земель. Кілька подорожей Закавказзям і Кавказом відбув і Майк Йогансен, відтворивши їх також у нарисових книгах. На Йогансена, мабуть, треба звернути особливу увагу, якщо йдеться і про Ю. Андруховича: Михайло Гервасійович, який став Майком, у відрядженні не забував заодно заїхати на кавказькі курорти, відбувши один чи кілька чергових бурхливих романів (правда, пив він тільки пиво, бо був «закоренілим» спортсменом). Художні твори і нариси про Середню Азію, Китай, Афганістан, Японію та інші країни пише на основі власних вражень Олесь Досвітній.

А загалом книг про різні регіони Радянського Союзу публікується неміряна кількість (за назвами). І так само недорогих та великими накладками. Так, «Верхівці засніжених тундр» І. Багмута (208 с.) коштували 50 копійок при 6 тисячах примірників; «Жовті брати (Крізь Хіну)» Л. Недолі (100 с.) при 10-тисячному накладі можна було придбати за 25 копійок. Дещо дорожчими були «Ранок над Уссурі» М. Пічугіна (128 с., 5085 примірників) – 1,25 крб., «Поїзд іде на схід» Л. Плескачевського (64 с., 10 тис. прим.) – 1 крб., «У країну Алтин-Тау» В. Вовка (102 с., 5 тисяч прим.) – 1,6 крб. та ін. Не залишається без уваги і закордон, і теж книги за невисоку ціну виходять великими накладками («Рейд у Скандинавію» В. Поліщука, «Чобіт Європи» С. Голованіського, хрестоматійно відомі з радянських часів «Голуби миру» І. Микитенка, «Як воно там, за кордонами...», інші нарисові книги К. Котка тощо.

Що ми маємо в Україні зараз? Назви книг мандрівних нарисів, крім згаданої Ю. Андруховича, щось не спадають на думку. Але їх успішно замінюють органи масової інформації. Попит на такого типу матеріали дуже великий, пояснити його можна все тим самим бажанням якомога краще пізнати себе – українську ментальність, культуру, побут, історію, архітектуру, первісну й перетворену природу – і закордон, визначити своє місце у світі, насамперед у Європі. Цікавість до України, тобто до себе, що прикметно, приходить навіть дещо пізніше, ніж цікавість до світу. Наслідком цього стали різноманітні Інтернет-опитування і телешоу «Сім чудес України», «Сім найвизначніших фортець і замків України», «Сім чудес природи України», популяризація відпочинку й

туризму в Карпатах, Криму, на Поліссі, зеленого туризму, визначних історично-архітектурних і природних пам'яток на загальнонаціональних і регіональних телеканалах. Не меншою популярністю користуються телепрограми про закордоння («Феєрія мандрів», «Орел і решка» тощо). Часописи з великими накладками на зразок «Українського тижня», «Корреспондента», «Форума», «Дня» ледь не своїм обов'язком уважають постійно публікувати невеликі піарно-просвітницькі матеріали про ті чи інші туристично-відпочинкові куточки України і світу.

Вихід і шалена популярність «Лексикону інтимних міст» показали, що інтерес до друкованої книги нарисів не зник. Зрозуміло, значною мірою це пояснюється вже одним іменем автора, продуманою і масштабною розкруткою книги, жвавою, невимушеною, довірливою й одночасно стилістично вибагливою оповіддю тощо. Але ризикну стверджувати, що не менше важили й попит на подібного типу інформацію, зацікавленість читачів-українців, хто ж ми є і хто ж наші близькі й далекі сусіди, бажання порівняти власні враження й ілюзії від різних міст із тими враженнями, які виніс із них (або придумав) Юрій Андрухович. Адже ті, хто читає книжки українською, найчастіше і самі активно мандрують. Не полінувався підрахувати, і прийшов до висновку, що був у 39 містах України і Європи, про які йдеться в «Лексоні...». Є, безперечно, і такі читачі, котрі можуть похвалитися значно більшою кількістю міст у власній «колекції», що збігаються з містами Ю. Андруховича. На мандрівний нарис зараз (а можливо, і весь час) є попит із боку читача, який, мабуть, не має відповідної пропозиції. Про це свідчить не тільки голосний успіх «Лексикону...». Широкою популярністю серед українського читача також користується книга «Готтланд» польського автора Маріуша Щигела про Чехію, чеську історію, географію, культуру й ментальність.

Зближує тексти книг-«подорожей» 1920–30-х років і книгу Андруховича також одна жанрова сутність. Хай які би це не були авторські різновиди й модифікації, але усі їх об'єднує те, що це мандрівні нариси – зі своїми генологічними особливостями, закономірностями й канонами. Якщо згадати слова Б. Кроче, що немає ніяких жанрів, крім нудного і цікавого, то можемо підставити сюди вже згадуваний епіграф до нарису Ю. Платонова: те, що побачив чи дізнався з різних джерел про міста, країни, народи, культури тощо, треба викласти цікаво для

пересічного читача, і таке завдання цілком посилене навіть і для нефахового письменника, літератора-дилетанта, який береться за перо з волі обставин, котрі відправили його у мандри. А розповіді про них, із якихось причин, конче необхідно. Виявляється, що жанрова матриця, яка вимагає цікавого викладу подієвого й безподієвого матеріалу, намагання кожен раз дивувати, вражати читача, бути неповторним, породжує різючі подібності, хай і через вісімдесят років.

Мандрівний нарис поєднує в собі описи краєвидів, у тому числі й урбаністичних, зовнішності людей, інтер'єрів, музейних експонатів тощо; статистично-довідкового матеріалу з різних джерел; невеликих сюжетних історій і міркувань із приводу побаченого, спроб узагальнити конкретні спостереження. Ці складники тексту можуть бути у різних пропорціях і поєднаннях між собою, але без кожного з них не обходиться майже жоден мандрівний нарис. Особливо добре їх можна спостерегти у «Лексиконі інтимних міст». Нібито небагато книжно-джерельної інформації, але це так видається: письменник ніби знічів'я, як давно відомі речі, розкидає її непомітно в окремих нарисах-«містах». Відкриваємо книгу навздогад і бачимо ці розкидані крупинки, яких аж ніяк не може тримати в пам'яті Ю. Андрухович, тому змушений був заглядати в довідники, енциклопедії, Інтернет і т. п.: про Золотий Потік повідомляється, що він отримав магдебурзьке право 1570 року («історичні джерела свідчать, що [...]»), року 1676-го уперше був знищений його замок [1, с. 166]; пишуци про Кишинів, автор довільно переказує фрагменти «Дороги на Бабадаг» Анджея Стасюка [1, с. 232], про Львів повідомляється точна висота перебування залізничного вокзалу над рівнем моря [1, с. 264], і таких фактів можна призбирати чимало.

Статистично-довідкових відомостей у нарисах 20–30-х загалом предостатньо. Так, Кость Котко чесно повідомляє, що про ті чи інші пам'ятки Туреччини, про всіляких султанів, різні події історії країни, статистичні дані (аж до точної кількості населення) він переповідає з так званого путівника-бедекера, а також книг, часописів українською, російською, французькою мовами. Василь Мисик у «Казакстанській магістралі» наводить цілі сторінки історії освоєння (тобто імперіалістичного завоювання) Середньої Азії Російською імперією, Індії й Афганістану Британією; а ще – точно перераховує тисячі кілометрів залізниць у світі загалом і в колоніях зокрема, як саме

залізниця пов'язана з освоєнням колоніальної сировини, підкоренні народів тощо. На отриманій із писемних джерел інформації будується більша частина нарисів Ю. Платонова про Афганістан. П. Лісовий у «Кубані» наводить статистику (причому різних років) про національний і соціальний склад, рідну мову мешканців краю, їх віросповідання, історію Кубанського козацтва. І в кожній книзі мандрівних нарисів міжвоєнного двадцятиріччя використання джерельної інформації займає вагоме місце. Ще більшу роль відіграють описи (це стосується і книги Юрія Андруховича).

Проте найбільшу цікавість із боку читача викликає розповідь у мандрівних нарисах про небезпечні пригоди, кумедні ситуації через культурні розбіжності в етикеті, трактуванні ситуацій, загадкові явища, розгадка яких перетворюється у маленький детектив, і т.п. Можна сказати, що абсолютна більшість нарисів-«міст» Ю. Андруховича саме з таких short story складається за принципом: одне місто – одна історія. Ці історії між собою нібито не пов'язані, бо хронологічно-географічна близькість між містами розбита алфавітним порядком їх послідовності, хоча подибуємо в тексті час від часу посилання на попередні або наступні сторінки «Лексикону...». Виняток становлять Львів, Київ, Москва, Мюнхен та інші міста, які займають особливе місце у житті письменника: там і кілька історій, і певний зв'язок поміж ними (хоча б часова послідовність) проглядає.

Розділи у книгах мандрівних нарисів міжвоєнного двадцятиріччя можуть бути більшими чи меншими за обсягами, у них теж переповідається одна чи кілька історій. Проте зв'язного сюжету найчастіше в них немає, якщо не брати до уваги хронологічної послідовності: тоді найбільше, що можемо про них сказати, – це нарис-хроніка. ще єднає окремі невеличкі історії те, що відбуваються вони з одним чи кількома персонажами (наприклад, «Троє за одним маршрутом: невігадана подорож» В. Владка), але так само відбувається у «Лексиконі...». Насправді ці story спокійно могли би стати сюжетною канвою для окремих творів малої чи середньої прози, відсутності однієї чи кількох із них ніхто б не зауважив, як не здивувався б і їх збільшенню. Головне – щоб історія була цікава і викладалася цікаво. Зрештою, саме цікавий виклад, несподіваний ракурс зображення найчастіше і робить історії цікавими, навіть якщо спершу вони можуть видатися буденними.

Тепер підходимо до міркувань і узагальнень. У цьому сенсі (а також довільністю чергування і пропорцій у поєднанні різних складників) мандрівний нарис близький до есеїстики. Міркування й узагальнення у мандрівних нарисах концентрувалися насамперед навколо трьох засад: більшовицько-пролетарське бачення всього, що спостеріг; зв'язок чужих країв із Україною й українці в них (зрозуміло, йдеться не про мандри рідною республікою); корисні явища і правила життя, які не шкодило би запозичити.

Перша засада була обов'язковою, щоби книга побачила світ. Валер'ян Поліщук у «Рейді в Скандинавію», описуючи Варшаву, Берлін, Гамбург, постійно «шукає» пролетаріат або ж «викриває» «загнивання» буржуазії. Проте приваблювало його, мабуть, «загнивання», бо він ґрунтовно описує кав'ярні, генделики й дива «авіовиставки», про робітництво ж – ні слова. Тому письменник знаходить цікаве виправдання: «Я цілком свідомо обминаю всю різноманітність іншого Берліну, Берліну боротьби клясової й тяжкої праці, побуту різних шарів населення, бо про це писала й пише сила-силенна репортерів усіх радянських газет і журналів» [6, с. 55]. У Норвегії все викликало у письменника захоплення, але відчувалося: що далі, то більший неспокій проймає його. Душа стала на міру, коли він потрапив у робітничі квартали Бергена. Досить пристойні житла і побут, як можна вчитати поміж рядків, хоча суттєво поступаються «буржуйським» помешканням у центрі міста. Ось тут В. Поліщук уже відривається на повну, гнівно тавруючи експлуатацію робітництва і пророкуючи для нього щасливе майбутнє після більшовицької революції, котра в Норвегії вже не за горами. Головне – письменник виконав «пролетарсько-ідеологічний» мінімум для можливості друку своїх мандрівних нарисів. К. Котко отримує відрядження в Туреччину тому, що в СРСР убачали в реформах А. Кемалю початковий етап тієї ж революції. Протягом усієї книги український нарисовець доводить, що реформи недовершені, а турецьке бідняцтво справді звільниться тільки після більшовицьких перетворень. І дарма, що ні пролетаріату, ні підстав для таких перетворень у Туреччині 20-х років не було.

Нічого дивного, що українством у нерідних краях цікавилися нарисовці, котрі потрапляли на Кубань (Д. Гуменна, П. Лісовий) чи Далекий Схід (І. Багмут, М. Пічугін, Е. Райцин та ін.). Про співвітчизників багато пишуть і мандруючи Середньою Азією, роблячи

маленьке відкриття: українців там багато, і вони відіграють важливу роль у житті краю (повісті О. Досвітнього, нариси В. Мисика, все тих самих І. Бугмута і Д. Гуменної). В. Поліщук постійно порівнює раціональний спосіб життя норвежців із українською й радянською не облаштованістю, натякає на невисокий рівень культури харківського робітництва. Але що ж написати про українців, коли їх у Норвегії нема? Вихід і тут знайшовся. Норвезькі довідники давали неймовірну кількість інформації. «[...] в знайомому нам річному статистичному збірнику на 1928 рік на сторінці 14 указано, що після відомостей на 1 грудня 1920 року чужоземців-українців у Норвегії 12 чоловіка [...] Одне можна з певністю сказати, що я був перший українець нової радянської формації, що ступив на норвезьку землю, коли не рахувати літуна Чухновського [...]» [6, с. 134].

У книзі Юрія Андруховича таких концентрів, тим більше політичного характеру, нібито немає. А насправді є. Наприклад, коли йдеться про міста Донбасу, Криму, Київ, Москву та інші, письменник завуальовано, але твердо заявляє про те, яких політиків чи псевдо політиків, які національно-мовні, політичні явища він не сприймає і прагне позбутися їх якнайшвидше. Проте це окремі фрагменти. Так само завуальовано і значно частіше в «Лексиконі...» подається нібито власне, але все-таки українське бачення зображеного. Скажемо компромісно: бачення **українського** постмодерніста й нібито пофігіста. А ще частіше працює інший концентр – сексуально-алкогольний. Мається на увазі неймовірна кількість сексуально-еротичних реальних, імовірних і наміряних історій, а також не менша кількість пиятик, які дозволяли знайти блаженство (і тоді похмілля на ранок), несподівано шедевральної думки (осяяння, «озарение») чи вербальне формулювання «невъразимого». Найчастіше алкоголь і секс як могутні вітальні сили поєднуються. Можна би навести приклади, як і для нарисів 20–30-х років, але зараз кожен може і сам прочитати «Лексикон інтимних міст», тоді як книги міжвоєнного двадцятиріччя малодоступні для читачів і навіть дослідників. До речі, недвозначні еротичні натяки, на той час – на межі фолу, зустрічаються і в нарисах В. Поліщука, і К. Котка, не кажучи про велику зацікавленість останнього життям повій і будинками розпусти в Туреччині.

Ще однією причиною текстових збігів у мандрівних нарисах 20–30-х років ХХ ст. і початку ХХІ ст. стала спорідненість прийомів модерністського і постмодерністського письма. Це й уже згадуваний прийом «оголення прийому», й намагання бути максимально близьким

до читача, довірливо і щиро говорити з ним, не боячись виставити себе у смішному, а то й непривабливому вигляді. І нарисовці міжвоєнного двадцятиріччя, і Ю. Андрухович послуговуються для цього зниженою лексикою (для івано-франківця це м'яко сказано, бо ненормативна лексика у його книзі – явище звичне), не бояться поборювати «непорушних» авторитетів, ставити під сумнів загально прийняті уявлення й уявні норми благопристойної поведінки. Авторів 20–30-х років ХХ ст. у поведінці в чужих краях, що цікаво, стримувало тільки те, що вони представляли, насамперед, українство, а також – уже потім – радянський «найпередовіший» устрій.

Наостанок про збіг майже зовсім випадковий. Кость Котко об'їхав чимало турецьких міст, серед них найбільше уваги приділяє Ізміру та, зрозуміло, Стамбулу, в яких якимось чином вдалося побувати і Юрію Андруховичу: він 1994 року разом із іншими «псами святого Юра» на круїзному лайнері ходив у Грецію з зупинками в зазначених турецьких портах. Котко у Стамбулі був не менше тижня кожної з двох поїздок, тому описав і його архітектуру, і базари, і занедбані кладовища, і різні райони міста, і життя російської еміграції, й кемалівські перетворення, і радянсько-більшовицьке трактування усього побаченого... Андрухович пробув усього шість годин, але про побачене й непобачене у Стамбулі перерахував. Знайшов і ту принаду, на яку більшість мандрівників, у тому числі К. Котко, не звернули жодної уваги, – цистерну Базилика. Пояснення, чому ж вона так привабила його, не «більшовицька», швидше – «алкогольна»: прохолода і волога підземелля допомогли позбутися добрячого похмільного синдрому, який посилювала вулична спека.

Про Ізмір Кость Котко розповідає переважно як про місто, з якого почалася кемалівська «революція», котра, на превеликий авторський жаль, чомусь не знайшла а la радянського завершення, а також описує місто, море, окремі історії без зв'язку між ними. Місто, море і лайнер описані, але значно скупіше, побіжними штрихами й у Андруховича. Зате є одна цілісна пригода, відтворення якою за обсягом не менша від пригод Котка. Перекладач АП (прототип – Анатоль Перепадя) володів майже всіма романськими мовами, але не знав англійської чи турецької, тому не зміг порозумітися з турками, щоби потрапити вчасно на круїзний лайнер. Далі йде розповідь про авантюрно-неймовірну мандрівку АП Турчеччиною до кордону з Грецією, повернення у Стамбул, а звідти – майже щасливе повернення на Батьківщину без закордонного паспорта. Завершує гасло «Ізмір» порівняння нібито страшного турецького світу зі світом українським, у якому перекладача

«вбив якийсь дебіл» і біля збитого АП та його понівеченого велосипеда «ніхто з дебілів навіть не подумав зупинитися» [1, с. 177]. То який же світ для нормального українця страшніший?

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст : довільний посібник з геопоетики та космополітики / Юрій Андрухович. – К. : Meridian Czernowitz, Майстер книг, 2011. – 480 с., іл.
2. Бузько Д. Чайка. Голяндія : романи / Дмитро Бузько. – К. : Дніпро, 1991. – 394 с.
3. Котко К. Щоденник кількох міст / Кость Котко. – Харків : Книгоспілка, 1930. – 191 с., іл.
4. Могілянський М. Честь / Михайло Могілянський // Вітчизна. – 1990. – № 1. – С. 92–147.
5. Платонов Ю. У Інду-Туркестанських брам (Авгані-стан) / Ю. Платонов // Універсальний журнал. – 1929. – № 8. – С. 51–60.
6. Поліщук В. Рейд у Скандінавію / Валеріян Поліщук. – Харків : Рух, 1931. – 271 с., іл.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2012

Н. ВАСЬКИВ

УКРАИНСКИЕ ПУТЕВЫЕ ОЧЕРКИ 1920-30-Х ГОДОВ И «ЛЕКСИКОН ИНТИМНЫХ ГОРОДОВ» Ю. АНДРУХОВИЧА

В статье идет речь о типологических сходнениях и даже текстовых совпадениях между путевыми очерками 1920-30-х годов и «Лексиконом интимных городов» Юрия Андруховича, причиной чему стали национальное самоопределение и самоосознание в окружающем разнообразном культурно-политическом мире, общая жанровая сущность путевого очерка и родство модернистских и постмодернистских композиционно-нарративных приемов.

Ключевые слова: типологическое сходство, продуктивность и популярность жанра, путевой очерк, прием.

M. VAS'KIV

UKRAINIAN TRAVELING SKETCHES OF 1920-30s AND «LEXICON OF INTIMATE» CITIES BY YURIY ANDRUKHOVYCH

The article deals with typological similarity and even overlap between sketches of 1920-30s and «Lexicon of Intimate Cities» by Yuriy Andrukhovych caused by the national self-determination and self-awareness in the surrounding diverse cultural and political world, the common genre essence of a traveling sketch and affinity of modern and postmodern composition and narrative techniques.

Key words: typological similarity, performance and popularity of the genre, traveling sketch, reception.